

Тамара Грујић¹Висока школа струковних студија
за образовање васпитача у Кикинди**РЕФЛЕКСИ УСМЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ У ПОЕЗИЈИ
ЗА ДЕЦУ ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА ЗМАЈА
– ЗАСТУПЉЕНОСТ И ФУНКЦИЈА**

АПСТРАКТ: У раду је испитивано колико се народна поезија рефлектује у песмама за децу Јована Јовановића Змаја, великог српског романтичара и творца српске поезије за децу и која је функција ових рефлекса у обликовању Змајевог песничког света. Увид у целокупно Змајево песништво за децу открива, уз остало, значајни утицај српске традиције и фолклора на Змајево стваралаштво за децу, у домену тематике, жанрова, стила, поступака, опште слике света и метричких образаца.

Истраживана је функција тих рефлекса, њихов утицај на обликовање, естетске домете и значења ове поезије; испитивано је како се Змајев однос према усменом стваралаштву и традиционалној култури уопште рефлектује у Змајевом песништву за децу. Значајан домен истраживања јесте и укупан Змајев однос према усменој књижевности и традиционалној култури, који се рефлектује у Змајевој поезији за децу, било као величање и идеализација, било критички. Предочено је како је Змај користио постојеће народне облике, како их је трансформисао/модернизовао и прилагодио младом читаоцу. У раду је показано како усмена књижевност може да буде непресушни извор креативног и уметничког стварања за децу, као и да усмена традиција, преко Змајевих жанрова, живи у савременој књижевности за децу.²

КЉУЧНЕ РЕЧИ: усмена књижевност, народна песма, поезија за децу, традиција, романтизам, рефлекс, жанр, песник, дете, детињство, поука, забава, игра, хумор, машта.

Јован Јовановић Змај није био први српски песник за децу, али по вредности свог дела, по утицају који је извршио и по трајању комуникације са својим читаоцима (и слушаоцима, када је о најмлађима реч) био је, свакако, најутичајнији, и по много чему логотет. У свом стварању и за децу и за одрасле овај песник је стваралачки користио нашу усмену књижевност и познавање традиционалне културе и поједина дела настала у овом сложеном цитатном дијалогу досежу највиши ниво његовог уметничког и поетског израза. Па и тамо где су његове песме неуједначене уметничке вредности, Јован Јовановић

¹ gtamara@yubc.net² Рад је презентован као експозе докторске дисертације „Рефлекси усмене књижевности у поезији за децу Јована Јовановића Змаја – заступљеност и функција”, која је одбрањена 13. априла 2010. године на Филозофском факултету у Новом Саду, на Одсеку за српску књижевност и језик, пред комисијом: проф. др Љиљана Пешикан-Љуштановић (ментор), проф. др Марија Клеут, проф. др Миливој Ненин и проф. др Горан Максимовић.

Змај знао је да се прилагоди деци свих узраста и да до данас остане најпознатији и најкомуникативнији песник за децу у српској књижевности, који је с разлогом понео лепо, старински епитет „прави народни песник”. Верујемо да је томе допринео и његов сложени и разуђени дијалог с усменом поетском традицијом, који је био главна тема овог рада.

О односу Змајевог песништва за децу према усменој књижевности и традиционалној култури писало се често, али више узгредно, у оквиру бављења другим проблемима, апроксимативно, без детаљног испитивања једне и друге поетске грађе. Досадашња истраживања Змајевог односа према усменој књижевности остала су више на нивоу уопштених тврдњи о утицају усмене књижевности на његово стварање за децу. Међутим, сваки озбиљнији увид у Змајево стваралаштво открива да није реч о пуком угледању на усмену књижевност, ни о „певању на народну”, већ о суштинском утемељењу поетике песништва за децу једног од највећих и најзначајнијих српских песника. Дакле, овај рад је требало да покаже не само постојање и врсту ових веза, односа, стваралачких импулса, већ, пре свега, да испита функцију коју су ти импулси имали у обликовању значења, слике света, поетике и вредности Змајевог певања за децу.

Истраживање је спроведено на грађи сакупљеној у *Сабраним делима Јована Јовановића Змаја* у шеснаест књига Јаше М. Продановића³, пошто ово издање обухвата целовито стваралаштво Јована Јовановића Змаја: оригинална дела, преводе и препеве. У разматрање су узети и други значајни избори и сабрана дела, пошто се, парадоксално, показало да разуђено, обимно и богато Змајево стварање за децу још увек није у целини испитано. Парадоксално је да преко сто година од смрти овог песника нису биле довољне да се, рецимо, детаљно прикажу и саберу његове песме писане под псеудонимом. Ипак, када је о песништву за децу реч, сматрали смо да је овако захваћена грађа довољна и сасвим репрезентативна. Усмена књижевност посматрана је у оквиру збирки Вука Стефановића Карацића, најзначајнијих антологија и избора усмене књижевности, те, по потреби, и других збирки.

У уводном делу рада бавили смо се прегледом оних радова који су допринели јаснијем сагледавању импулса усмене књижевности у Змајевој поезији за децу и одрасле. Да би се успешно испитали рефлексии усмене књижевности и њихове функције у Змајевом песништву за децу, чинило нам се неопходним да направимо сажет пресек владајућих ставова о његовом писању „за одрасле” и односу тог сегмента његовог стварања према усменокњижевној традицији. Рад зато

³ *Сабрана дела Јована Јовановића Змаја* I-XVI, (приредио Јаша М. Продановић), (1933-1937). Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон.

почиње селективним увидом у рефлексе усмене књижевности у Змајевом песништву „за одрасле”. Следи типологија Змајеве поезије за децу заснована на предлошку из усмене књижевности: лудистички жанрови (загонетке – даштања, допуњалке, питалице, брзалице, срицалице, разбрајалице, ређалице, успаванке, ташунаљке, цупаљке, песме о првим зубима, проходалице, басме); потом рефлекси кратких говорних форми, пре свега пословица, у Змајевом песништву за децу; па рефлекси шaljивих усмених песама и прича (лагарије и песме о животињама); песме везане за обредне и обичајне песме. Овде су разматрани календарско-обредни циклус: божићне и коледарске песме, ускршње песме и породично-обредни циклус: свадбене песме, почаснице, песме о крсном имену, молитве, посленичке песме, али и песме везане за живот и обредно-обичајну праксу грађанске породице. Следи преглед благослова, клетви и уобичајених говорних израза у Змајевом песништву за децу. Последње поглавље везано је за рефлексе веровања о натприродним бићима, рефлексе демонолошких предања и легенди.

У раду је пре свега предочавано на које начине се усмено стваралаштво рефлектује у Змајевој поезији за децу, колики је утицај усмене књижевности у домену тематике, стила, жанрова, опште слике света, стиха и у чему се све он огледа. Други циљ је био да се утврди функција тих рефлекса, њихов утицај на обликовање, естетске домете и значења Змајеве поезије за децу, а трећи да се испита колико и како се Змајев општи однос према усменом стваралаштву и традиционалној култури уопште рефлектује у његовом песништву за децу. Анализирани су различити традиционални обрасци присутни у поезији за децу Јована Јовановића Змаја и пратило се њихово инкорпорирање и прилагођавање, како детету тако и поезији српског романтизма, па и једном новом, грађанском и модерном погледу на свет.

Закључили смо да су у Змајевим песмама за децу највише присутни рефлекси усмене лирске поезије и рефлекси кратких форми, а мање рефлекси усмене епске поезије и усмене прозе. У песмама за децу Змај доследно спроводи свој песнички принцип – поука наспрам забаве – те су и жанрови које преузима из усмене књижевности у тој функцији. Анализом Змајевих песама за децу показали смо који су фолклорни облици најзаступљенији. То су, пре свега, такозвани „мали облици” (Бошковић-Стули 1971:54), које смо назвали лудистичким жанровима, попут: загонетки, питалица, успаванки, ташунаљки, цупаљки, разбрајалица, ређалица, песама о првим зубима, проходалица, басми. Овим жанровима придружили смо и жанрове који су на граници писане и усмене књижевности, а то су допуњалке и срицалице. Иако „малим облицима” припадају и пословице, потребе истра-

живања наметнуле су да оне буду издвојене, јер су због свог наглашено поучног карактера, највише заступљене у Змајевим песмама за децу.

Показало се да Змај селективно преузима жанрове усмене књижевности, и то превасходно оне који му дозвољавају да остане у сферама реалног и поучног. Тако ће непосредном рефлектовању обредних божићних песама и преузимању слике Божића са три ножића, уследити рационални, лекарски савет да се и на празник остане умерен у јелу и пићу, што директно противречи древној обредној пракси, која је позивала на ритуално претеривање и у једном и у другом. У Змајевим песмама за децу које представљају рефлекс обредних и обичајних песама, јасно се уочава песничково сагледавање и прихватање традиције. Песник указује детету на значај традиције и на потребу за њеним поштовањем, али, истовремено, приступа тој традицији као лекар, Европљанин, човек модерног доба. У овим песмама песник упознаје дете са породичном и националном традицијом, уводећи свог малог читаоца као главног актера, што битно помера визуру. Ове песме су прилагођене детету и обично садрже и васпитну и хумористичну црту и представљају добар увод у децје упознавање и разумевање народних обредних и обичајних песама. И жанрове који садрже фантастичне мотиве, попут бајке и предања, Змај прилагођава сопственој поетици, било да их критички разобличава као „приче старих бака”, било да их користи као повод за песничку игру која се на крају ипак снажно окреће реалности.

У целини узев, Змајева поезија, и поред наглашене дидактичности, јесте допадљива и забавна и у њој преовладавају елементи хумора и игре. У Змајевим шаљивим песмама за децу присутни су рефлeksi шаљивих народних прича и песама, лагарија, басни и епских народних песама. Песме у којима су животиње главни јунаци, често су по темама и поступцима блиске шаљивим усменим песмама о животињама. Оне често посредно говоре о различитим односима у свету одраслих, помажући детету да се снађе у њему, а прожете су ведрим хумором и једноставношћу израза, као и усмене песме.

Елементе усмене књижевности Змај користи двојачко: уграђује готове жанрове у своје песме за децу (брзалице, питалице, пословице), или их преобликује и прилагођава властитој поетици стварања за децу, конкретном делу, али и епохи романтизма. Код Змаја је више заступљен овај други вид рефлектовања усмене књижевности, па би то могло бити разлог за Витезову тврдњу да овај песник „релативно мало и ријетко” полази од народног искуства. Фолклорни предложаk уочава се у насловима Змајевих песама за децу, у формулативним почецима, мотивима, стилским средствима, у обликовању ликова, у елементима структуре и композиције. Уочава се елиптичност израза, народна фразеологија, колоквијалност и дијалектизми, одступање од књижев-

них и језичких стандардних форми, употреба кратких говорних форми које су карактеристичне за усмену комуникацију (благослови, клетве, молитве, изреке, уобичајени говорни изрази). Чест поступак јесте и парафразирање појединих сегмената, или само алузија на одређени сегмент усмене књижевности. Без обзира на тему песме, Змај се веома често трудио да порука песме буде формулисана у виду пословице, било као дословно навођење, било као прерада, било као алузија.

Према типу рефлектовања усменог наслеђа, Змајеве песме за децу можемо поделити у две групе. Првој групи припадају песме које су засноване на жанровима усмене књижевности, а којима песник комуницира са дететом, почев од најранијег периода, преко успаванки, ташунаљки, цупаљки, брзалица, разбрајалица, а касније и питалица, загонетки, пословица, лагарија, песама о животињама, али и бајки. То су уједно и песме којима песник уводи дете у свет писане речи, свет одраслих, припрема га за будући живот и велика искушења и недоумице. На тај начин дете се учи општеприхваћеном систему вредности, усваја га, расте с њим, а касније га и примењује у различитим ситуацијама. Посредством обредних и обичајних песама, дете стиче сазнања о начину прослављања верских празника, о понашању у одређеним пригодним приликама, као и о могућности укључивања у колективно и породично славље. Јасна је и песникова тежња да се дете заинтересује за фолклорно наслеђе. Овим песмама Змај навикава малог читаоца да живи у складу са традицијом и да се интересује за њене вредности.

Управо у овом домену показује се да је Змај један од оних истинских песника, који успоставља „стваралачки озбиљан, одговоран и промишљен дијалог с властитом традицијом” и ствара „ново, индивидуално уметничко дело” (Пешикан-Љуштановић 1996:57). Понекад песник свесно одступа од традиције и супротставља јој се, преваходно са становишта модерног доба које образовање и снагу ума ставља изнад телесне снаге и силе. Змајев мали читалац, да би био „Србин и јунак” не сме бити празноверан, већ треба да иде у школу и учи. Основна васпитна порука Змајевих песама за децу јесте „бити на правом путу” и оне представљају „сјајан пример традицијског васпитања искуством” (Клеут 1997:6). Много је песама којима песник деци даје важне савете и којима их упућује на праве вредности у животу, јер „то упућивање откриваће детету да оно и његово време нису изоловани, да су део сложеног дијахронијског низа, а (...) детињство (је) право време да се отпочне укључивање у тај низ и комуникацију с њим” (Пешикан-Љуштановић 1996:57). Овом кругу песама припадају нека од Змајевих антологијских остварења.

Другој групи припадају песме које више представљају имитацију усмених творевина, писање по узору на народно певање, које за

тему имају националну прошлост (величање јунака и њихових подвига) и потпуно су испеване у духу романтизма. Такве су и Змајеве песме о светом Сави које представљају рефлексе предања и легенди о светом Сави. У песмама са родољубивим мотивима доминантан је мотив слоге и јединства српског народа, а све са жељом да се стигне до слободе. У оваквим песмама доминира епски тон и оне подсећају на усмену епску поезију. Ове песме нису нарочито интересантне данашњој деци, а тешко да су у њима уживали и Змајеви мали савременици, пошто оне немају забавни карактер, патетичне су и доста суво одражавају идеје националног романтизма, у облику и тону неприменом децјем узрасту и интересовањима.

Лудистички жанрови, које Змај преузима из усмене књижевности, имају исту улогу као и у усменој књижевности. Њима се песник обраћа детету најнижег узраста, али и пружа могућност детету да се изрази, што нарочито доприноси развоју децје маште. Такве песме су у функцији забаве, јер својим ритмом опонашају ритам децје игре. Од свих лудистичких жанрова, Змај у своје песме за децу највише „уграђује” загонетку, јер управо она пружа спој забаве и поуке. Насупрот шaljивом и игривом загонетању, пословичко казивање је у функцији васпитавања будућег нараштаја и понекад делује наметнуто, строго, са призвоком придики, али некада је благо, топло и звучи као права, родитељска поука.

У песмама шaljивог карактера жанрови усмене књижевности често се преплићу и у функцији су забаве – лагарије се, рецимо, стапају са шaljивом народном причом и бајком, песме о животињама са епским народним песмама и етиолошким предањем. Комбиновање различитих жанрова доприноси уверљивости и оживљавању песничке слике, са циљем да се дете што више заинтересује за одређену тему или поступак јунака. Рефлекси веровања о натприродним бићима углавном нису у функцији забаве, већ њима песник развија своју педагошку мисију и подстиче рационалност, уверавајући дете да натприродна бића не постоје, да их се не треба плашити, али ни очекивати вечну срећу од њих. Напредак сваког појединца, па самим тим и будућег нараштаја, Змај види у образовању и учењу, те се у његовим песмама за децу негује љубав према књизи. А дете окренуто књизи и науци не може да се плаши мрака и вештица, нити да се одушевљава причама које подстичу сујеверје.

У поезији за децу Јован Јовановић Змај је изградио свој индивидуални став, који је у знатној мери заснован на традицији, народном животу и народним умотворинама. У Змајевим песмама за децу преносиоци искуства и традиције су најчешће бака и дека, који својим причама и песмама оживљавају слике из прошлости и усмену традицију. Змај предност даје песмама које величају националну прошлост

и које су у духу романтизма, а све зарад српства, слободе и боље будућности. Змај свог малог читаоца васпитава у духу „гусларске традиције”, која „буди српске осећаје”, али његов деда зна и то да ће се унуку нешто „касти само” тек када одрасте. Управо те песме, које остављају „малом Српчету” део аутономије детињства, естетски су упечатљивије и живље од оних које му налажу да буде „као Милош” „Јер србинство чека / Обилиће нове”.

Дете у Змајевим песмама за децу јесте у првом плану и приказано је у различитим животним ситуацијама. У односу на усмену књижевност оно је сепарирано, издвојено у азил детињства у топли круг деце собе и простора за игру, какве традиционална култура не познаје. Свако дете може да се препозна у тим песмама и да стекне утисак да су оне баш њему намењене.

Неки обрасци традиционалне културе опстају и у новом грађанском друштву. Мајка је, рецимо, увек уз дете, као и у народним песмама. Она брине о детету, бди над колевком и размишља о његовој срећи и будућности. Мајка је представљена као стуб и ослонац породице. Међутим, уз мајку се, у Змајевим песмама за децу, појављује и отац, чега у усменом стваралаштву намењеном млађем узрасту готово уопште нема.⁴ У складу са новим вредносним системом и новим социјалним нормама Змајевог доба, улога оца се све више мења и он се укључује у васпитање детета. Дете је заштићено и вољено, уз млађу сестру увек је старији брат, док је уз млађег брата увек старија сестра. Дете је део породице и понаша се у складу са својим могућностима.

У песмама за децу Змај се првенствено ослања на усмену књижевност, уносећи елементе времена у ком је живео и елементе романтичарске поетике. Он ствара дидактичну поезију која је у функцији васпитања и образовања будућег нараштаја, али и песме–играчке, живе, духовите и ведре.

Најзначајније и најпознатије Змајеве песме за децу настале су из непролазног фолклорног наслеђа, те је, можда и зато, Змајево песништво за децу још увек живо и естетски упечатљиво. Рефлекси усменог наслеђа у Змајевим песмама делују подстицајно на дете, јер је Змај из усмене књижевности углавном користио оно што је примерено различитом децем узрасту и интересовањима. Змај је знао шта треба из усменог наслеђа пренети детету, али и на који начин то треба учинити. Показао је како се може писати за најмлађе читаоце, како бити иновативан и увек актуелан, те како се може стопити традиција и модерност, вредности усменог наслеђа са тековинама модерне, урбане културе.

⁴ „Дијете Грујица” у хајдучкој песми прати оца, али то нипошто није дете у смислу који ми данас придајемо тој речи, већ јунак дозрео за женидбу.

ПРИМАРНА ЛИТЕРАТУРА:

- Богдановић, М. (1949) *Дечја поезија Змајева*. Београд: Просвета.
- Вуковић, Н. (1984) „Змај и тзв. нова поетика дјечје пјесме” у *Огледи из књижевности*. Никшић.
- Гордић, С. (1972) „Карактер и функција песничке слике у поезији Јована Јовановића Змаја”, *Књижевна историја*, IV(16): 602-639.
- Гордић, С. (1978) „Змајева песничка сликовитост” у *У видуку стиха*. Нови Сад: Типранов.
- Грујић, Т. (2008) „Рефлекси народног песништва у поезији за децу Јована Јовановића Змаја – критичко читање Василија Радкића” *Детињство*, (3): 29-34.
- Данојлић, М. (1963) „Змај данас и овде”, *Дело*, IX (5): 658-663.
- Данојлић, М. (2004) „Змај” у *Наивна песма*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Живковић, Д. (1984) „Лаза Костић о Јовану Јовановићу Змају у Лаза Костић, *Књига о Змају* (Лаза Костић, *О Јовану Јовановићу Змају (Змајови), његову певању, мишљењу и писању, и његову добу*, Сомбор, 1902), (приредио Драгиша Живковић). Београд: Просвета.
- Змајев стих* (1985), радови са стручног радног састанка одржаног у Новом Саду 5. и 6. децембра 1983. године, (уредник Светозар Петровић). Нови Сад: Војвођанска Академија наука и уметности.
- Јашовић, П. (2008) „Однос Лазе Костића према Змајевој поезији за децу”, *Детињство*, (1-2): 34-42.
- Јерковић, Ј. (1991) „Народна књижевност и Змајеве *Снохватице*” у *Језик и писци*. Нови Сад: Матица српска, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду
- Капицић-Хацић, Н. (1981) „Дјеца расту с пјесмом чика-Јове Змаја” у *Од Змаја до Витеза*. Сарајево: Свјетлост.
- Клеут, М. (1983) „Змајеве песме у рукописним песмарицама”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XXXI (3): 479-488.
- Клеут, М. (2000) „Јован Јовановић Змај” у Јован Јовановић Змај, *Песме*, (приредила Марија Клеут). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Клеут, М. (2003) „Постиљонске оде Јована Јовановића Змаја” у *Гледајући Нови Сад. Постиљонске оде Јована Јовановића Змаја*, (приредила Марија Клеут). Нови Сад: Матица српска – Змај.
- Ковачек, Б. (1969) „О Змајевој поезији за децу” у Јован Јовановић Змај, *Дечје песме, Одабрана дела*, у редакцији Младена Лесковца, књига, VI, (приредио Божидар Ковачек). Нови Сад: Матица српска.
- Кољевић, С. (1983) „Змај и наше народно песништво”, *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, XXXI (3): 259-381.
- Кољевић, С. (1986) „О Змајевом дечијем песништву” у *Виђења и сновиђења*. Сарајево: Веселин Маслеша.
- Костић, Л. (1984) *Књига о Змају*, (Лаза Костић, *О Јовану Јовановићу Змају (Змајови), његову певању, мишљењу и писању, и његову добу*, Сомбор, 1902), (приредио Драгиша Живковић). Београд: Просвета.
- Леовац, С. (1968) „Змај”, *Израз*, XXIV (10): 293-299.
- Лесковац, М. (1958) „Јован Јовановић Змај” у Јован Јовановић Змај, *Песме*, (приредио Младен Лесковац). Нови Сад, Београд: Матица српска, Српска књижевна задруга.
- Максимовић, Ј. (1906) *Змајева лектира*. Београд.
- Максимовић, Ј. (1930) „Моји спомени о Змај-Јовану”, *Летопис Матице српске*, CIV (325): 62-97.
- Марковић, С. Ж. (1969) „Јован Јовановић-Змај и поезија за децу”, *Умјетност и дијете*, (1): 28-31.
- Марковић, С. Ж. (2007) „Поетски лик детета у Змајевим песмама за децу” у *Записи о књижевности за децу IV*. Београд: Београдска књига.

- Матицки, М. (1999) „Три фолклоризације у српском песништву” у *Песник Растко Петровић*, Зборник радова. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Милинчевић, В. (1962) *Јован Јовановић Змај*. Београд: Рад.
- Милинчевић, В. (1983) „Змајево вишегласје”, *Књижевност и језик*, XXX: 219-229.
- Милисавец, Ж. (1954) *Змај*. Београд: Ново поколење.
- Недић, В. (1969) „Змајеве Снохватице” у Јован Јовановић Змај, *Снохватице – Девесиље, Одабрана дела*, у редакцији Мледена Лесковца, књига II, (приредио Владан Недић). Нови Сад: Матица српска.
- Недић, Љ. (б. г.) „Змај” у *Целокупна дела*, књига I, Београд: Издавачко предузеће „Народна просвета”.
- Павловић, М. (1974) „Поезија Јована Јовановића Змаја” у *Поезија и култура*. Београд: Нолит.
- Павловић, М. (1979) „О тумачењу Змајевих песама” у *Ништителји и свадбари*. Београд: БИГЗ.
- Петровић, В. (1958) *О књижевности и књижевницима, Сабрана дела*, књига VI. Нови Сад: Матица српска.
- Петровић, Т. (2001) „Јован Јовановић Змај” у *Историја српске књижевности за децу*. Врање: Учитељски факултет.
- Попов, Р. (1983) „Билбилити, Змајев амулет”, *Детињство*, (1-2): 42.
- Поповић, Б. (1963) „Шта је велики песник?” у *Огледи и чланци из књижевности*. Нови Сад, Београд: Матица српска, Српска књижевна задруга.
- Поповић, М. (1985) „Јован Јовановић Змај” у *Историја српске књижевности, Романтизам*, књига II. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Радикић, В. (2003) *Змајево песништво за децу*. Нови Сад: Змајеве деце игре.
- Симовић, Љ. (1983) „Змајева поезија” у *Дупло дно*. Београд: Просвета.
- Скерлић, Ј. (1964) *Писци и књиге II*. Београд: Просвета.
- Стајић, В. (1933) *Јован Јовановић Змај*. Нови Сад, Скопље: Издање књижаре „Славија”.
- Стефановић, С. (1902) „О Јовану Јовановићу Змају – Лаза Костић, Сомбор, 1902”, *Пријеглед, Прилог „Мале библиотеке”*, I (22): 329-362.
- Тахмишчић, Х. (1963) *У лепом кругу*. Крушевац: Багдала.
- Ћосић-Вукић, А. (2007) „Књига о Змају Лазе Костића” у *Старе и нове књижевне теме*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Хаџић, З. (2009) „Отворена писма Јована Јовановића Змаја” у *Отворена писма Јована Јовановића Змаја. (Невен 1880-1904)*. Нови Сад: Змајеве деце игре.
- Цуцић, С. (1978) *Огледи из књижевности за децу*, (избор и предговор Драгољуб Јекнић). Зрењанин: Градска библиотека „Жарко Зрењанин”.
- Цуцић, С. (1951) „Чика-Јова данас” у *Из деце књижевности, Осврти и чланци*. Нови Сад: Матица српска.
- Шевић, М. (1911) *Деца књижевност српска*. Нови Сад: Електрична штампарија учитељског Д. Д. „Натошевић”.

СЕКУНДАРНА ЛИТЕРАТУРА:

- Бахтин, М. (1978) *Стваралаштво Франсоа Раблеа и народна култура средњег века и ренесансе*, превод Иван Шоп и Тихомир Вучковић. Београд: Нолит.
- Бергсон, А. (1993) *Смех, Есеј о значењу комичног*, превео Срећко Џамоња. Београд: Лапис.
- Бетелхајм, Б. (1979) *Значење бајки*, превео Бруно Вучићевић. Београд: Просвета.
- Бошковић-Стули, М. (1971) „Усмена књижевност у склопу повијести хрватске књижевности” у *Усмена књижевност*, (приредила Маја Бошковић-Стули). Загреб: Школска књига.

- Бошковић-Стули, М. (1971) „Свијет бајке и дијете”, *Умјетност и дијете*, IV (19-20): 28-32.
- Витез, Г. (1969) „Дјетињство и поезија”, *Умјетност и дијете*, (3): 4-21.
- Вуковић, Н. (1996) *Увод у књижевност за децу и омладину*. Подгорица: Унирекс.
- Данојлић, М. (2004) *Наивна песма*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ђорђевић, Т. Р. (1990) *Деца у веровањима и обичајима нашега народа*. Београд, Ниш: Просвета, Идеа.
- Јакобсон, Р., Богатиријов, П. (1971) „Фолклор као нарочит облик стваралаштва”, превео Стјепан Степанов у *Усмена књижевност – избор студија и огледа*, (приредила Маја Бошковић-Стули). Загреб: Школска књига.
- Јолес, А. (1978) *Једноставни облици*, превод Владимир Бити. Загреб: Студентски центар Свеучилишта у Загребу.
- Карацић, В. С. (1957) *Живот и обичаји народа српског*. Београд: Српска књижевна задруга, I (340).
- Клеут, М. (1997) „Дете – усмена култура – масовна култура”, *Детињство*, (3): 5-7.
- Клеут, М. (2001) „Увод у читање српске народне књижевности” у *Српска народна књижевност*, (приредила Марија Клеут). Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Клеут, М. (2006) *Народна књижевност – фрагменти скрипти*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Кнежевић, М. (1957) „О народним говорним умотворинама” у *Антологија народних умотворина*, (приредио Миливоје Кнежевић). Нови Сад, Београд: Матица српска, Српска књижевна задруга.
- Кољевић, С. (2005) *Вјечна зубља, Одјеци усмене у писаној књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Кулишић, Ш., Петровић, П. Ж., Пантелић, Н. (1998) *Српски митолошки речник*. Београд: Етнографски институт САНУ, Интерпринт.
- Латковић, В. (1982) *Народна књижевност I*. Београд: Научна књига.
- Лити, М. (1987) „Аспекти Märchen и предања”, (превео Рандал Мејџор), *Поља*, 33 (340): 238-241.
- Лити, М. (1994) *Европска народна бајка*, (аутор поговора Жарко Требјешанин). Београд: Орбис.
- Лихачов, Д. С. (1972) *Поетика старе руске књижевности*. Београд, Српска књижевна задруга.
- Љуштановић, Ј. (1996) „Књижевност за децу – наравоученије слободе”, *Детињство*, (4): 28-31.
- Љуштановић, Ј. (2004) *Црвенкапа грицка вука*. Нови Сад: Дневник, Змајеве деље игре.
- Љуштановић, Ј. (2009) *Брисање лава*. Нови Сад: Дневник.
- Максимовић, Г. (1998) *Магија Сремчевог смијеха*. Београд: Просвета.
- Марковић, С. Ж. (2007) *Записи о књижевности за децу III-IV*. Београд: Београдска књига.
- Милошевић-Ђорђевић, Н. (2006) *Од бајке до изреке. Обликовање и облици српске усмене прозе*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Пешић, Р., Милошевић-Ђорђевић, Н. (1984) *Народна књижевност*. Београд: ИРО „Вук Карацић.
- Пешикан Љуштановић, Љ. (1996) „Поука традицијског низа”, *Детињство*, (4): 56-57.
- Пешикан-Љуштановић, Љ. (2007) *Станаја село запали, Огледи о усменој књижевности*. Нови Сад: Дневник.
- Пешикан-Љуштановић, Љ. (2009) *Усмено у писаном*. Београд: Београдска књига.
- Пијановић, П. (2005) *Наивна прича*. Београд: Српска књижевна задруга.

- Поповић, М. (1968) *Историја српске књижевности, Романтизам I-III*. Београд: Нолит.
- Пражић, М. (1971) *Игра као слобода*. Змајеве дечје игре, Нови Сад: Културни центар.
- Проп, В. Ј. (1984) *Проблеми комике и смеха*, превео Богдан Косановић. Нови Сад: НИШРО „Дневник”, Књижевна заједница Новог Сада.
- Раденковић, Љ. (1986) *Народна бајања код Јужних Словена*. Београд: Просвета, Балканолошки институт САНУ.
- Речник књижевних термина* (1992), Београд: Нолит.
- Самарџија, С. (1986) „Шаљива народна приповетка” у *Шаљиве народне приче*, (приредила Снежана Самарџија). Београд: Рад.
- Самарџија, С. (1995) „Структура и функција усмене загонетке” у *Српске народне загонетке, Антологија*, (приредила Снежана Самарџија). Београд: Гутенбергова галаксија.
- Самарџија, С. (1997) *Поетика усмених прозних облика*. Београд: Народна књига – Алфа
- Самарџија, С. (2002) „Особености народне басне и приче о животињама” у *Народне басне и приче о животињама, Антологија*, (приредила Снежана Самарџија). Београд: Гутенбергова галаксија.
- Самарџија, С. (2004) *Пародија у усменој књижевности*. Београд: Народна књига – Алфа.
- Самарџија, С. (2006) „Одлике шаљиве народне приповетке” у *Шаљиве народне приповетке, Антологија*, (приредила Снежана Самарџија). Крушевац: Гутенбергова галаксија.
- Самарџија, С. (2007) *Увод у усмену књижевност*. Београд: Народна књига – Алфа.
- Сикимић, Б. (1996) *Етимологија и мале фолклорне форме*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Скерлић, Ј. (2006) *Историја нове српске књижевности*. Београд: Завод за уџбенике.
- Турјачанин, З. (1987) „Вук и наше народне дјечје пјесме”, *Умјетност и дијете*, (5-6): 419-423.
- Цуцић, С. (1978) *Огледи из књижевности за децу*. Зрењанин: Градска библиотека „Жарко Зрењанин”.
- Чајкановић, В. (1994) *Сабрана дела из српске религије и митологија*, књига I-V, (приредио Војислав Ђурић). Београд: Српска књижевна задруга, БИГЗ, Просвета, Партенон М. А. М.
- Чаленић, М. (1972) *Сео цар на кантар, Народна књижевност за децу*. Београд: Научна књига.

Tamara Grujić

REFLEXES OF VERBAL LITERATURE IN JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ'S POETRY FOR CHILDREN – PRESENCE AND FUNCTION

Summary

This paper has examined how folk poetry was reflected in poems for children by Jovan Jovanović Zmaj, a great Serbian Romantic and creator of Serbian poetry for children and the function of these reflexes in shaping Zmaj's poetic

world. Insight into the overall Zmaj's poetry for children reveals, among other things, a significant influence of Serbian tradition and folklore on Zmaj's creative work for children in the domain of themes, genres, styles, procedures, overall worldview and metric forms.

The function of these reflexes, their influence on shaping, aesthetic achievements and the meaning of poetry were examined; it was also studied how Zmaj's attitude towards oral creativity and traditional culture in general was reflected in Zmaj's poetry for children. An important domain of research is Zmaj's overall attitude towards oral literature and traditional culture, which is reflected in Zmaj's poetry for children, either as glorification and idealization, or as criticism. It was pointed out that Zmaj used the existing folk forms and transformed/modernized and adapted them for young readers. The paper has shown how oral literature can be an inexhaustible source of creative and artistic work for children, and how oral tradition, through Zmaj's genres, lives in contemporary literature for children.